

Improving 11th grade students' listening comprehension skills in a foreign language: a look at the Cambridge publishing 'Prepare' textbook

Mokhlaroyim SOLIJONOVA¹

Andijan State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2024

Received in revised form

10 May 2024

Accepted 25 May 2024

Available online

25 June 2024

Keywords:

listening comprehension,
Uzbekistan's education
program for sustainability,
State education standards,
English as a Foreign
Language.

ABSTRACT

The main purpose of this article is to examine the educational strategy and effectiveness of the EFL textbook series "Prepare", focusing on its approach to improving the listening skills of Uzbek English language learners. Listening is considered the most difficult language learning skill and essential for effective communication. This analysis aims to shed light on how the Preparation textbook addresses the nuances of listening instruction through its pedagogical design and appropriate selection of resources. By examining the textbook's listening components, exercises, and teaching methods, we aim to evaluate its alignment with best practices in English language teaching and its impact on students' listening skills. This analysis not only highlights the contribution of the Preparation textbook to English language teaching in Uzbekistan, but also informs researchers, educators, and curriculum developers seeking to optimize English language teaching and learning in other countries.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss1/S-pp606-614>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

11-sinf o'quvchilarining chet tilida tinglab tushunish ko'nikmalarini takomillashtirish: Kembrij nashriyotining "Prepare" darsligiga nazar

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

tinglab tushunish,
O'zbekiston barqarorlik
uchun ta'lim dasturi,
davalat ta'lim standartlari,
ingliz tili chet tili sifatida.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi "Prepare" darsliklar turkumidagi ta'lim strategiyasi va samaradorligini o'rganish bo'lib, uning ona tilisi o'zbek tili bo'lgan ingliz tilini o'rganuvchilarda tinglash ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan yondashuviga alohida e'tibor qaratishdir. Til o'rganishda eng

¹ Doctoral Student, Andijan State University. Andijan, Uzbekistan. E-mail: mohlaroysolijonov@gmail.com

qiyin ko'nikma hisoblangan tinglash samarali muloqot uchun juda muhimdir. Ushbu tahlil "Prepare" darsligi o'zining pedagogik loyihasi va tegishli manbani tanlash orqali tinglab tushunishni o'rgatishning nozik jihatlarini qanday hal qilishini yoritishga intiladi. Darslikning tinglash komponentlari, mashqlari va o'qituvchilar uchun metodologiyalarini o'rganib chiqib, biz uning ingliz tilini o'qitishdagi ilg'or tajribalar bilan muvofiqligini va uning o'quvchilarning tinglash malakasiga ta'sirini baholashni maqsad qilganmiz. Ushbu tahlil nafaqat O'zbekistonda ingliz tilini o'qitishga "Prepare" darsligining qo'shgan hissasini ta'kidlabgina qolmay, balki boshqa mamlakatda ham ingliz tilini o'qitish va o'rganishni optimallashtirishga intilayotgan tadquqotchilar, o'qituvchilar va o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar uchun ham qimmatli tushunchalar berishga intiladi.

Улучшение навыков аудирования на иностранном языке у учащихся 11-х классов: обзор учебника «Prepare» издательства Кембридж

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

аудирование,
образовательная
программа узбекистана
для устойчивого развития,
государственные
образовательные
стандарты,
английский как
иностраный язык.

Основная цель этой статьи – изучить образовательную стратегию и эффективность серии учебников EFL «Prepare», уделив особое внимание ее подходу к улучшению навыков аудирования у изучающих узбекский английский язык. Аудирование считается самым трудным навыком в изучении языка и имеет важное значение для эффективного общения. Этот анализ призван пролить свет на то, как учебник «Подготовка» учитывает нюансы обучения аудированию посредством своего педагогического дизайна и соответствующего выбора ресурсов. Изучая компоненты, упражнения и методы обучения, содержащиеся в учебнике, мы стремимся оценить его соответствие лучшим практикам преподавания английского языка и его влияние на навыки слушания у учащихся. Этот анализ не только подчеркивает вклад подготовительного учебника в преподавание английского языка в Узбекистане, но также информирует исследователей, преподавателей и разработчиков учебных программ, стремящихся оптимизировать преподавание и изучение английского языка в других странах.

KIRISH

Tez globallashib borayotgan dunyoda ingliz tilini chet tili sifatida bilish (EFL) shaxslar va davlatlar uchun muhim boylikka aylandi. Turli madaniyatlar va iqtisodiy manfaatlar chorrahasida joylashgan O'zbekiston uchun ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish ta'limi nafaqat pedagogik ustuvorlik, balki strategik zaruratdir. Ingliz tilida muloqot qilish qobiliyati xalqaro savdo, ta'lim va diplomatiya uchun eshiklarni ochib,

O'zbekistonning global munozaralar va bozorlarda faol ishtirok etishiga yordam beradi. Mamlakat jahon hamjamiyatiga integratsiyalashishda davom etar ekan, ingliz tilini o'qitishga sarmoya kiritish mamlakat fuqarolarini nafaqat ishtirokchilar, balki jahon sahnasida raqobatbardosh o'yinchilar bo'lishini ta'minlaydi. Ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishga bo'lgan bunday e'tibor O'zbekistonda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va madaniy almashinuvini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli ta'lim islohotlarini aks ettiradi. Ana shunday islohotlarning amaliy natijasi o'laroq 2019-yilning dekabr oyida Xalq ta'lim vazirligining Amerika Qoshma Shtatlari Xalqaro Taraqqiyot Agentligi (USAID) bilan birgalikda 4 yil davomida amalga oshirishga mo'ljallangan va umumiy qiymati 29.5 million AQSH dollari bo'lgan "O'zbekiston barkamollik uchun ta'lim dasturi"ning Respublika bo'ylab ijrosi boshlandi. USAID va O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi o'rtasidagi hamkorlik O'zbekistonda ingliz tili ta'limini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu hamkorlik ingliz tili ta'limi sifati va qulayligini oshirish, shu tariqa o'zbek o'quvchilarini global hamkorlik va imkoniyatlar uchun zarur bo'lgan lingvistik vositalar bilan ta'minlash bo'yicha umumiy fikrga asoslangan.

Ushbu hamkorlikning asosiy maqsadlaridan biri O'zbekistonda ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish va o'rganish ekotizimini yaxshilashdan iborat. USAID va O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qituvchilar malakasini oshirish va resurslarni taqsimlashga e'tibor qaratgan holda quydagilarni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi:

- O'quvchilar orasida ingliz tilini bilish darajasini oshirish.
- Ingliz tilini o'qitish metodikasini yangilash va boyitish.
- Zamonaviy ta'lim resurslari va texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish.

Dastur loyihasi doirasidagi xalqaro standartlarga mos keladigan zamonaviy chet tilini ikkinchi til sifatida o'qitishga qaratilgan o'quv dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish tashabbusi ham ilgari surildi va Kembrij universiteti nashriyoti tomonidan ishlab chiqilgan va yurtimiz mutahasisslari tomonidan ta'lim kontekstimizga moslashtirilgan "Prepare" o'quv darsligi Respublikamizning ingliz tilini o'rganish manzarasida mayoq sifatida namoyon bo'ldi. Darsliklar turkumi ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishda keng qamrovli bo'lib umumta'lim maktablari o'quvchilarining til ehtiyojlarini va davlat ta'lim standartlari talablarini qondirish uchun puxta ishlab chiqilgan. Ko'nikma darajalarining keng doirasini (A1, A2, B1, B2, C1) o'z ichiga olgan "Prepare" darsligi akademik va real dunyo kommunikatsiyasi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Uning tizimli yondashuvi tinglab tushunishga ham alohida e'tibor qaratgan holda to'rtta asosiy til ko'nikmalarini – tinglash, gapirish, o'qish va yozishni birlashtiradi. Interfaol va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan o'quv kontentini o'z ichiga olgan holda, "Prepare" nafaqat ingliz tilini o'zlashtirishni osonlashtiradi, balki o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va tili o'rganilayotgan mamlakat madaniyatidan xabardorlikni ham rivojlantiradi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi "Prepare" darsliklar turkumidagi ta'lim strategiyasi va samaradorligini o'rganish bo'lib, uning ona tilisi o'zbek tili bo'lgan ingliz tilini o'rganuvchilarda tinglash ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan yondashuviga alohida e'tibor qaratishdir. Til o'rganishda eng qiyin ko'nikma hisoblangan tinglash samarali muloqot uchun juda muhimdir. Ushbu tahlil "Prepare" darsligi o'zining

pedagogik loyihasi va tegishli manbani tanlash orqali tinglab tushunishni o'rgatishning nozik jihatlarini qanday hal qilishini yoritishga intiladi. Darslikning tinglash komponentlari, mashqlari va o'qituvchilar uchun metodologiyalarini o'rganib chiqib, biz uning ingliz tilini o'qitishdagi ilg'or tajribalar bilan muvofiqligini va uning o'quvchilarning tinglash malakasiga ta'sirini baholashni maqsad qilganmiz. Ushbu tahlil nafaqat O'zbekistonda ingliz tilini o'qitishga "Prepare" darsligining qo'shgan hissasini ta'kidlabgina qolmay, balki boshqa mamlakatda ham ingliz tilini o'qitish va o'rganishni optimallashtirishga intilayotgan o'qituvchilar va o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar uchun qimmatli tushunchalar beradi.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METODOLOGIYA

Chet tilida tinglab tushunishni o'rganish masalasi uzoq vaqt jahon lingvodidaktikasida o'qitish uchun alohida mashqli yondashuvni talab qilmaydigan va gapirish ko'nikmasining uzviy qismi hisoblangan nutq faoliyati turi deb qarab kelingan [11:220]. Buning asosiy sabablaridan biri esa chet tilida tinglab tushunish ko'nikmasini paydo qilish jarayonini ona tilidagi tabiiy holda sodir bo'luvchi huddi shu jarayonga taqqoslanishidir. O'tgan asrning 60-yillarida og'zaki nutqni o'rganishga alohida e'tibor qaratilishi tinglab tushunishni o'qitishga bo'lgan etiborni kuchaytirdi. 1980-yillarda esa S. Krashenning [7] tushunarli kirish material (comprehensible input) haqidagi g'oyalari mashhur bo'lganida yanada dolzarblik kasb etdi. Biroz vaqt o'tgach, Krashenning gipotezasidan ilhomlangan va o'quvchilarni chet tilida muloqot qilishga undash uchun bosim o'tkazilsa, ikkinchi tilni erta bosqichlarda eng samarali holda o'rganadi deb hisoblagan J. Asherning [1] "To'liq jismoniy javob" (total physical response) metodologiyasi bilan mustahkamlandi.

Tinglab tushunish umumiy chet tilni o'rganishni osonlashtirishda asosiy rol o'ynashi hozirda keng e'tirof etilgan [9]. Bu xususiyatni M. Rost [9:141-142] uning o'quvchiga retseptiv til taqdimot bera olishi bilan bog'laydi va tinglash orqali olingan ahborotni yetarli darajada to'g'ri darajada tushunmasdan, har qanday o'rganishni boshlash mumkin emas deb hisoblaydi.

• **Lug'at boyligini oshirish:** P. Nationning [8:117] chet tilida yangi o'rganilgan so'zlarning turli kontekstlarda qo'llanilishini ko'rish muhimligini va til o'rganuvchi yangi o'rgangan so'zga 10-12 marta turli kontekstlarda duch kelgandan so'ng shu so'zni reproduktiv til kompetensiyasida qo'llashga erishishini ta'kidlaydi. Bu jarayon o'quvchida faol bo'magan lug'at boyligini faol foydalanishga o'tkazadi. Tinglab tushunish va tinglash uchun mo'ljallangan materiallar esa talab qilingan kontekstlar hilma-hilligini ta'minlay oladi va bu jarayon nafaqat lug'atni o'rganish uchun, balki lug'atning qo'llashdagi nozik ma'nolarni tushunish uchun ham muhimdir.

• **Boshqa nutq faoliyati ko'nikmalarining shakllanishini qo'llab-quvvatlash:** Vandergriftning tadqiqoti chet til ta'limida ko'pincha past baholanadigan tinglab tushunish qanday qilib boshqa til ko'nikmalarini qo'llab-quvvatlashini va rivojlantira olishini ko'rsatadi. Tinglab tushunishning chet tilini oqitishda nafaqat ta'lim maqsadi balki vositasi sifatida ham qaralishidadir [10:494-505]. O'qish, gapirish, yozuvni o'rgatish jarayonida eng kamida o'qituvchi nutqi korinishida bo'lsa ham tinglab tushunish ta'lim vositasi vazifasini bajaradi.

• **Real vaziyatlarda chet tilida muloqot qila olish:** Chet tilini bilish ko'p hollarda gapirish ko'nikmasining shakllangalligi bilan belgilanadi. "Ingliz tilida gapirishni bilasizmi?" shaklida ko'p beriladigan umumiy tilni bilish haqidagi savol orqali ham buni

sezish mumkin. Lekin, nega savol “chet tilida tinglab tushuna olasizmi?” shaklida berilmayabdi? Ahir, o‘zaro suhbat muvaffaqiyatli bo‘lish uchun faqat gapirish emas, suhbatdoshni tinglab tushuna olish ham muhim emasmi? Goh [4:189] tinglab tushunishni real hayotdagi muloqot samaradorligi bilan bog‘laydi va og‘zaki nutqni tinglab tushunish qobiliyati suhbatlarda ishtirok etish uchun asos bo‘la olishini ta’kidlaydi. Bu shuni ko‘rsatadiki, tinglash tushunish ko‘nikmalari nafaqat dars jarayonidagi mashqlarni bajarish, balki real o‘zaro munosabatlarni boshqarish uchun amaliy vositadir.

• **Talaffuz va intonatsiyani takomillashtirish:** Jenkinsning tinglash orqali fonologik xususiyatlarni o‘rganish bo‘yicha ishi tinglash va gapirish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’kidlaydi [5]. Chet tilidagi audio matnlarni tinglash, talaffuz va intonatsiyaning nozik nuanslarini o‘rganib, so‘ngra taqlid qilish uchun zarurdir. Bu tabiiy, ravon nutq namunasini o‘rganishni maqsad qilgan o‘quvchilar uchun juda muhimdir.

• **Grammatikani tushunishni yaxshilash:** Ellis [3:28] grammatikani o‘zlashtirishda tinglash muhimligini ta’kidlab, grammatikani o‘qituvchi tomonidan aniq ko‘rsatmalar berib emas, balki ko‘p audio-matnlarni tinglash orqali bilvosita o‘rganish yaxshiroq ekanligini ta’kidlaydi. Bu jarayon tilni o‘rgatishning kommunikativ yondashuvi bilan bog‘liq bo‘lib, bunda tushunishga til materialidan foydalanish orqali erishiladi va tinglash grammatikani kontekstli o‘rganish uchun boy resurs beradi.

NATIJA VA MUHOKAMA

“Prepare” o‘quv darsliklari ingliz tilini chet tili sifatida o‘rganish bo‘yicha innovatsion darsliklar to‘plami bo‘lib, yosh o‘quvchilar va o‘smirlar uchun mo‘ljallangan va respublikaning 14–18 yosh oralig‘idagi o‘quvchilar auditoriyasiga aynan mos hisoblanadi. O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim maktablarida “Preapre” darsligining 7–11 sinflar uchun qabul qilinishi yuqorida ta’kidlanganidek butun mamlakat bo‘ylab ingliz tili ta’limi sifatini oshirishga qaratilgan strategik tashabbus bilan bog‘liq. “Prepare” A1 dan C1 bosqichigacha bo‘lgan 9 darajani o‘z ichiga olgan chet tilida barcha nutq turlarini integratsiyalashgan holda o‘rgatuvchi kitoblar seriyasidir. Kitob ilk bora 2015-yilda nashr etilgan, 2019-yilda esa ikkinchi to‘ldirilgan shakli nashrga berilgan. Kitobning o‘zbek o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan nashri esa 2021-yilda bosib chiqarilgan. 7–9 sinflar uchun mo‘ljallangan qismlari Joanna Kosta va Melanie Williams tomonidan tuzilgan. James Styring va Nicholas Tims 10–11 sinflar uchun mo‘ljallangan qismlarning mualliflari hisoblanadi. Kitoblar o‘zbek o‘quvchilari uchun moslashtirilganligi aytilsa ham global auditoriya uchun mo‘ljallangan nashrdan deyarli farq qilmaydi.

Darslikning asosiy maqsadi o‘quvchilarga kelajakda ingliz tili bo‘yicha akademik va professional muvaffaqiyat uchun mustahkam poydevor yaratishdir. Seriya “Chet tilni egallashning umumyevropa kompetentsiyalari: o‘rganish, o‘qitish, baholash” xalqaro (CEFR) [2] standartlari bilan muvofiqlashtirish uchun sinchkovlik bilan tuzilgan bo‘lib, u chet tili o‘qitish jarayonini xalqaro standartlariga mos kelishini ta’minlaydi. Ushbu hususiyati bilan o‘quvchilarning jahon miqyosida e’tirof etilgan va dolzarb bo‘lgan ko‘nikmalarga ega bo‘lishlarini kafolatlaydi va ularga ingliz tilida so‘zlashadigan muhitda keyingi ta’lim bosqichlarini davom ettirish yoki ishga joylashish uchun ko‘plab imkoniyatlarni taqdim etadi. Darsliklar seriyasi har bir daraja uchun aniq maqsadlarni o‘z ichiga oladi.

• **Chet tilini bilishni har tomonlama rivojlantirish:** Darsliklar grammatika va lug‘atga muvozanatli yondashgan holda to‘rtta til ko‘nikmalarini – tinglash, gapirish, o‘qish va yozuvni rivojlantirishga qaratilgan. Yakuniy maqsad o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini va ingliz tilida samarali muloqot qilish qobiliyatini oshirishdir.

• **Imtihonga tayyorgarlik:** Umumiy til kompetensiyasini rivojlantirish bilan birga, “Prepare” talabalarni IELTS, CEFR kabi ingliz tili imtihonlariga tayyorlashga ham e’tibor beradi. U talabalarni ushbu baholash formati va qiyinchiliklari bilan tanishtirish uchun imtihon uslubidagi vazifalar va strategiyalarni o’z ichiga oladi.

• **Hayotga doir ta’lim ko’nikmalari:** Til va imtihon ko’nikmalaridan tashqari, “Prepare” 21-asrda muhim bo’lgan tanqidiy fikrlash, hamkorlikda ishlash va raqamli savodxonlikni rivojlantirish uchun mo’ljallangan.

“Prepare” darsliklar seriyasi chet tili bilishning boshlang’ich, tayanch va boshlang’ich mustaqil darajagacha (CEFRning A1–B2) oralig’ida bir nechta darajalarda tuzilgan. Har bir qism murakkablikni asta-sekin oshirish uchun o’ylab ishlab chiqilgan bo’lib, o’quvchilarning til qobiliyatlari rivojlanishi muammosiz o’tishga imkon beradi. Kitoblar o’zbek o’quvchilari uchun moslashtirilganligi aytilsa ham global auditoriya uchun mo’ljallangan nashrdan deyarli farq qilmaydi. Chet tilini o’qitish sohasida, ayniqsa, global auditoriya uchun mo’ljallangan o’quv dasturini amaliyotga joriy qilayotganda, madaniy fikrlar va qarashlarning ahamiyatini inkor etib bo’lmaydi. “Prepare” darsligining o’qituvchilar uchun metodik qismida ta’kidlanganidek, o’quv dastur mahalliy o’quvchilarning madaniy va kontekstual qadriyatlariga hos bo’lgan tarkibni moslashtirish va mahalliyashtirishning ulkan ahamiyatini e’tirof etadi. Ushbu yondashuv til o’rganish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydigan asosiy komponentdir. O’quv dasturining o’zi o’qituvchilarni “O’zbekiston va kurs mazmuni o’rtasidagi bog’liqlikni ta’kidlashga” undaydi, bu global til standartlari va mahalliy til voqeliklari o’rtasidagi tafovutni bartaraf etishda muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, material chet tilni o’zlashtirish vositasidanda ortiqroq narsaga aylanadi, ya’ni u madaniy almashinuv va tushunish uchun kanalga aylanadi, talabalarni til o’rganishga bo’lgan motivatsiyasini rag’batlantiradi va chuqurroq, mazmunli o’rganish vositasiga aylanadi. Bunday moslashtirilgan yondashuv “Prepare” darsligining maqsadi nafaqat ingliz tilini o’rgatish, balki madaniy xilma-xillikni hurmat qilish va ulug’lash, global muloqotni rivojlantirishga ham qaratilganligini ko’rsatadi.

“Prepare” darsligida tinglab tushunishni o’qitish

Tinglab tushunishni darsliklar yordamida sohasid Field (1998) olib brogan tadqiqotlariga ko’ra, odatiy darsliklarda tinglab tushunish ko’nikmasini shakllantirish uchun mahsus mashqlar quyidagi bosqichlarni o’z ichiga oladi:

1. Tinglash oldi mashqlari (kontekstni oldindan tanish va motivatsiya uchun);
2. Umumiy mazmunni aniqlash uchun yuzaki tinglash;
3. Matn umumiy mazmun yuzasidan savollarga javob berish;
4. Navbatdagi tinglashdan oldindan belgilangan mashqlar bilan tanishish
5. Mashqlarni bajarish uchun intensiv tinglash;
6. Mashqlarni to’g’ri bajarilganligini tekshirish;
7. yangi til materiallarini o’rganish va xulosalar qilish (Field, 1998, 110-bet).

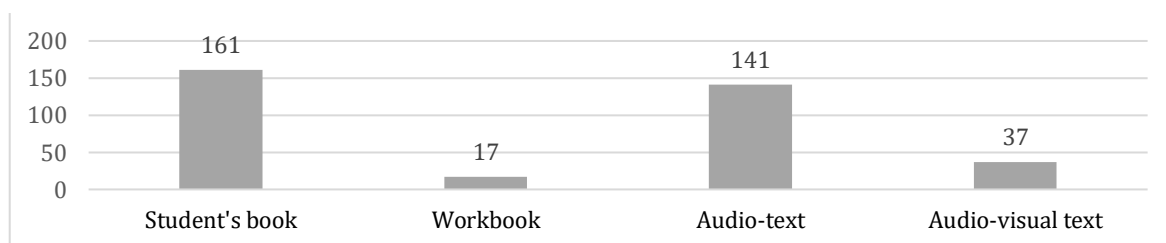
Oradan 14 yil o’tgandan so’ng ham Field (2012, 208 bet) zamonaviy darsliklarni tadqiq qilishi natijasida, ketma-ketlik o’zgarmagni, hamon eski natijaga yo’naltirilgan tinglab tushunish uchun mashqlarning mavjudligi va tinglab tushunish jarayoniga yo’naltirilgan yondashuvning yetarli emasligini tanqid qiladi.

Ko’plab darsliklar tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantiruvchi mashqlarni o’quvchilar tomonidan bajarilganligini tekshirishga statistik yondashib baholashda to’g’ri javoblar miqdoriga tayanadi. O’qituvchilar esa tinglab tushunishni o’qitish jarayonini faqatgina “tingla, mashqni bajar, tekshir” usulida olib boradi. Shu sababli ham o’quvchilar

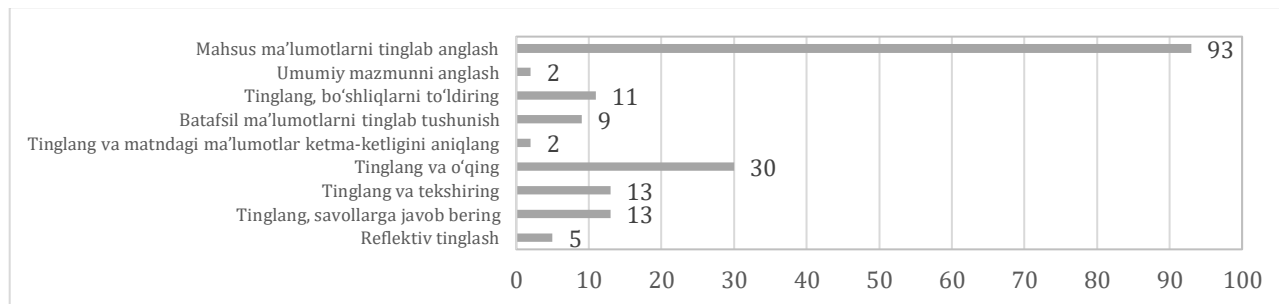
ham, o'qituvchilar ham tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirishga sistematik yondasha olmay, tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantirishni nazorat qilish mumkin emas deb hulosa qiladilar. Bu yondashuv ham noo'rin emasligi va o'ziga yarasha yutuqli tomonlari mavjud ekanligini ta'kidlagan holda, natijaga emas jarayonga yo'naltirilgan baholash tizimi taklif etiladi.

11-sinflar uchun "Prepare darsligi" tinglab tushunish mashqlari sifatida nimalarni taklif qilayotgani o'rganib chiqildi. Darslik har bir nutq faoliyati turini (oqish, yozuv, tinglash, gapirish) ajratilgan holda o'qitishga mo'ljallangan bo'lsada, har bir bo'lim mashqlari mazmuni umumiy mavzu haqida bo'lib, boshqa til kompetensiyalarining ham integratsiyalashgan holda rivojlantirishni ko'zda tutadi. Zero, "...insonlararo real kommunikatsiya jarayonida biz nutq faoliyati turlarini ajratmaymiz va yoki faqat bir turigagina tayanmaymiz. Bundan ko'rinib turibdiki, bir nutq faoliyati turini faollashtirish boshqalarining qo'llab-quvvatlashisiz amalga oshirilmaydi."

Darslikning tinglab tushunishni rivojlantiruvchi mashqlari ham o'z o'rnida o'qish (mashqlar matnini o'qib tushunish), yozuv (mashqlarda tinglash orqali ilg'ab olingan so'zlarni yozish), gapirish (tinglab idrok qilingan ahborotga tayangan holda mashqlardagi savollarga og'zaki javob berish) ko'nikmalarini ham integratsiyalashgan holda rivojlantiradi. 11-sinflar uchun mo'ljallangan "Prepare" darsligi to'plamida umumiy hisobda 178 tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantiruvchi mashqlar mavjud. "Student's book" ulardan 161 ta sinfdagi dars jarayonida qo'llash uchun, "Workbook" esa 17 ta uyda uy vazifa sifatida mustaqil bajarish uchun mashqlarni o'z ichiga olgan. Tinglab tushunish uchun mo'ljallangan mashqlarining 141 tasi audio-matnga, qolgan 37 tasi esa audiovizual matnga asoslangan. Mashqlarni tinglab tushunishnquydagi kategoriyalarga bo'lingan holda ko'rishimiz mumkin:

1-rasm. Tinglab tushunish mashqlari darsliklar kesimida

2-rasm. tinglab tushunish mashqlari mahsus sub-kategoriyalar kesimida

Darslikdagi tinglab tushunish faoliyati turli mahsus topshiriqlar orqali o'quvchilarning og'zaki nutni tinglab tushunish, tanqidiy fikrlash va til ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan uslubiy yondashuvni o'zida mujassam etgan. Har bir dars

audiomatndagi aniq ma'lumot va tafsilotlarni tushunishdan tortib, ahborotlar ketma-ketlikni idrok qilish va autentik og'zaki nutq kontekstida grammatik tuzilmalarni aniqlashgacha bo'lgan muayyan tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirishni maqsad qilib tuzilgan.

Tinglashning strategik rivojlanishi. Darslikda tinglanishi ko'zda tutilayotgan matndagi so'z yoki iboralarni oddiygina antisipatsiya qilishdan tashqari, o'quvchilarga mavjud kontekstdan ma'no chiqarish, parafrazalarni tanib olish va nutqdagi hissiy-akustik belgilarni (masalan, ohang va urg'u) aniqlash kabi bir qator tinglab tushunish strategiyalaridan foydalanishga o'rgatiladi. Bu esa o'quvchilarning turli xil akademik va real dunyo kommunikatsiya jarayonidagi tinglab idrok etish murakkab bo'lgan og'zaki nutqdagi ahborotlarni fahmlash vositalari bilan ta'minlaydi.

Integratsiyalashgan malakalar yondashuvi. Darslikdagi mashqlar tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish bilan birga boshqa nutq faoliyati turlariga oid malakalarni ham rivojlantirishni ko'zda tutadi. Masalan, audiomatnning qisqacha mazmunini yozish yoki mazmunini guruhlarda muhokama qilishni o'z ichiga olgan tinglash mashg'ulotlari nafaqat tinglab tushunishni, balki gapirish, o'qish va yozuv ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Ushbu integratsiyalashgan ko'nikmalar yondashuvi tilni o'rganishning yaxlit tajribasini targ'ib qiluvchi real hayotda ingliz tilidan foydalanishning ko'p qirrali xususiyatini aks ettiradi.

Tanqidiy fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlari. Tinglab tushunish topshiriqlari tanqidiy fikrlash va tahlilni rag'batlantirish uchun ham mo'ljallangan. O'quvchilar ma'lumotlarning ishonchliligini baholashlari, turli o'z nuqtai nazarlarni audiomatn mazmunidagi g'oyalar bilan solishtirishlari yoki eshitganlari asosida xulosalar chiqarishlari mumkin. Bunday tinglash uchun mashqlar o'quvchilarni mazmun bilan chuqur shug'ullanishga undaydi, yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlarini (high-order thinking skills) rivojlantiradi.

Madaniyatlararo muloqot va global xabardorlik. Tinglash materiallari ko'pincha madaniy tushunchalarni taqdim etadigan yoki global muammolarni muhokama qiladigan tarkibni o'z ichiga olgan. Bu nafaqat o'quvchilarning dunyo haqidagi tushunchalarini boyitadi, balki empatiya va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Tinglash orqali turli fikrlarni ko'rib chiqish orqali o'quvchilar global murakkabliklar va o'xshashliklarni yanada chuqurroq tushunishadi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va mustaqil ta'lim. Ko'pgina auditive mashqlar o'quvchilarning shaxsiy javoblarini talab qiladi yoki o'quvchilarning o'z tajribalari bilan bog'liq bo'lib, o'rganish jarayonini yanada dolzarb va qiziqarli qiladi. O'quvchilarni shaxsiy tinglab tushunishni o'rganish uchun maqsadlarini belgilashga, ularni qiziqtiradigan materiallarni tanlashga va tinglab tushunishning kognitiv strategiyalari haqida fikr yuritishga undash ta'limda mustaqillikni va sinfdan tashqarida til o'rganishni yanada rivojlantirish uchun motivatsiyani rag'batlantiradi.

Texnologiya va autentik materiallardan foydalanish. Darslikdagi podkastlar, yangiliklar translyatsiyalari va onlayn videolarni o'z ichiga olgan bir qator multimedia resurslarining dasturga kiritilishi o'quvchilarni o'rganilayotgan tildagi turli aksentlar va ushbu tilning ta'lim uchun mo'ljallanmagan kontekstlarda ham kuzatish manbasi bilan taminlaydi.

Baholash va natijalarga fikr-mulohazalar bildirish. Dasturda belgilangan rasmiy testlar va tinglab tushunganlikni tekshirishning rasmiy bo'lmagan usullari orqali o'quvchilarni doimiy bahoab boorish tinglab tushunishning oqitish o'quvchilarning

ehtiyojlari va davlat tomonidan belgilangan standart qay darajada talablarini qondira olayotganligini aniqlashga qaratilgan. O'qituvchi tomonida o'quvchilarning mashqlarni bajarganligi va mashqdan kutilgan maqsadlarga erishganligi yoki hatto-kamchiliklari haqida izchil fikr-mulohazalar bilan taminlanishi o'quvchilarning metakognitiv kompetensiyalarini shakllantirib, tinglab tushunishdagi o'z zaif va kuchli jihatlarini aniqlashga yordam beradi. Tengdoshlarning fikr-mulohazalari va o'z-o'zini baholashi o'quvchilarni o'quv jarayoniga yanada jalb qiladi, ularni o'z rivojlanishining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

XULOSA

“Prepare” darsliklari seriyasi, chet tilini o'rganish jarayonida tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratgan holda, O'zbekiston o'quvchilari uchun ingliz tilini o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu darsliklar ta'lim strategiyasi va metodologiyasi bilan ingliz tilini o'qitishdagi ilg'or tajribalar bilan muvofiqligini namoyish etadi va o'quvchilarning tinglash ko'nikmalarini samarali rivojlantirishga qaratilgan.

Darsliklar seriyasi, har bir daraja uchun mo'ljallangan tinglab tushunish mashqlarini o'z ichiga olgan bo'lib, bu mashqlar nafaqat tinglash ko'nikmalarini, balki gapirish, o'qish va yozish kabi boshqa til ko'nikmalarini ham integratsiyalashgan tarzda rivojlantirishga yordam beradi. Tinglab tushunish mashqlari, tinglash strategiyalarini o'rgatish va tanqidiy fikrlash hamda tahlil qilish qobiliyatlarini rag'batlantirish orqali o'quvchilarning til o'rganish jarayonini chuqurlashtiradi. Shuningdek, bu darsliklar, madaniyatlararo muloqot va global xabardorlikni oshirishga ham hissa qo'shadi, bu esa o'quvchilarning ko'p qirrali fikrlash qobiliyatlarini va dunyoqarashini kengaytiradi. “Prepare” seriyasi, CEFR standartlari bilan muvofiqlashtirilgan bo'lib, o'quvchilarni xalqaro tan olingan til ko'nikmalariga ega qilishga intiladi. Bu esa ularga ingliz tilida gaplashadigan muhitda ta'limni davom ettirish yoki ishga joylashish imkoniyatlarini yaratib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asher, J. (1988). *Learning Another Language Through Actions: The Complete Teacher's Guidebook* (3rd ed.). Los Gatos, CA: Sky Oaks Productions.
2. Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. Education Committee. Modern Languages Division. (2001). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge University Press.
3. Ellis, R. (2005). *Instructed second language acquisition: A literature review*. Wellington, Australia: Research Division, Ministry of Education.
4. Goh, C. (2008). Metacognitive instruction for second language listening development: Theory, practice and research implications. *RELC journal*, 39(2), 188-213.
5. Jalolov J.J. Chet tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi. 2012. – 423 b.
6. Jenkins, J. (2000). *The phonology of English as an international language*. Oxford University Press.
7. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon.
8. Nation, I. S., & Nation, I. S. P. (2001). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Rost, M. (1994). *Introducing Listening* (pp. 141-142). Penguin.
10. Vandergrift, L. (1997). The Cinderella of communication strategies: Reception strategies in interactive listening. *The Modern Language Journal*, 81(4), 494-505.
11. Vandergrift, L. (1999). *Facilitating second language listening comprehension: Acquiring successful strategies*.